

lyezi a férj zsarnoki viselkedését. S hiába a szó, a tett a győtrelem, Balási magára vett szerepében hajthatatlan zsarnok marad. Miután harmóniateremtésre nincs lehetőség, Klemi öngyilkosságban keres menedéket.

Ebben a célratörő és ökonomikus szerkezetben összetettebbek a jellemek, s ebben teljesebbik ki leginkább a katarzis. Mindenekelőtt azért, mert a fenti formai megoldáson kívül: ebben a novellában a tragikum előkészítése kidolgozott. Klemi hazaérkezésekor már jelentkezik a baljós előjelek, rossz sejtelmek, amelyek a cselekmény során megerősödnek. Sőt: megsejti a végkifejletet is: „el fogja veszíteni”. A méhfarkas leütése pedig a játék *tragikus* befejezését asszociálja.

Mint a népballadai hős, Klemi is kénytelen vállalni sorsát. S aki cselekvésre kényszeríti, hatalmas erőt képvisel. Ezért néz rá „félelemmel és csodálattal”. Fél tőle, mégis küzd ellene, érte. Reménytelen küzdelme kiváltja a féltés, az aggodalom érzését, bukása a szánalmat.

A tragédia kettős: mivel Balási könyörtelensége szerepjátszás volt, Klemi halála kienyszeríti belőle igazi énjét. A hátrahagyott levél olvasása után „Balási lehajtotta fejét, s nehéz, forró könnyek peregek alá az arcára”. Siratja azt, akit szeretett, s akit mégis halálba kergetett.

Tragédiájuk: a polgári házasság válságának művészi megfogalmazása.

Ezek után a kiegészítések után szólunk kell Kozma kisebb-nagyobb tévedéseiről is. Négy szókép alapján azt állítani, hogy Petelei műveiben gyakran visszatér a valóság „expresszionisztikus” ábrázolása, csak elhamarkodott ítéletalkotással lehet. Ennél is szembetűnőbb a *Jutalommal* kapcsolatos tévedése. Bogdán Gyurit a „megvillanó remény szertefoszlása után (a *kegyet nyújtók rászédik és elisszák pénzét, ő maga nem képes ellenállni*) nem marad visszaút”,... felakasztja magát. (81., kiemelés tőlem.) Petelei egészen másképpen írta ezt le: miután Bogdán hátat fordított a jutalomosztók társaságának, feleségével és a falusiakkal együtt hazaindult,

„a kocsmá előtt elhaladva, kissé rátartian, hangosabban így szólalt meg:

— Ne nézzünk be ide, magyarok?

— Hát hogye! — kiáltott a kántor s összeütötte a tenyerét a feje fölött.

— Én fizetem — szóló bátran Bogdán.”

Itt tehát szó sincs arról, hogy Bogdán Gyurit bárki is rászédte volna a jutalom eltékozlására. Bukásának sem ez az oka. A véletlen szerencse dobja föl a feneketlen nyomorúság tengeréből az erkölcsi és anyagi „megbecsülés” keskeny szigetére. Bukása is ilyen: váratlan és meredek ívelésű. Bár a nyomorúság homályosan át- meg átszővi a novella cselekményének jelentős részét, nem zavarja meg az ünnepi hangulatot, a kocsmázó „magyarok” szilaj jókedvét. Jelenléte — a tékozló mulatozás tényével és várható következményével — árnyékot vet a jobbléttel kecsegtető jövőre, s a kijózanodás pillanatában ez a motívum erősödik fel; és mindaz, ami eddig történt, Bogdán Gyuriban *belsővé* transzponálódik, *felébred és önpusztító erejűvé válik benne a tékozlás büntudata*. Ily módon a tragikus bukás oka elsősorban pszichológiai, s csak közvetve, vagyis másodsorban idezi elő a nyomorúság. A *Jutalom* a tények elferdítése nélkül is értékes alkotás, hiszen Móricz Zsigmond fellépése előtt kevesen ábrázolták olyan döbbenetes erővel a szegények nyomorúságát, a kisember tragédiáját, mint Petelei.

Befejezésül még egy bíráló megjegyzés: Kozma Dezső könyvében sok az idézet, s ami még ennél is nagyobb baj: néhány kivételtől eltekintve átveszi vagy újrafogalmazza a kortárs és a későbbi korok polgári kritikusainak és irodalomtörténészeinek kevésbé megalapozott nézeteit. Ez eleget ahhoz, hogy az erdélyi novellista irodalomtörténeti helyét megerősítse, az írói portrét új színekkel kiegészítse, de kevés ahhoz, hogy Petelei az „irodalmi köztudatban is” elfoglalja az őt megillető helyet. E cél eléréséhez az író novelláinak elmélyültebb, korszerűbb eszmei, esztétikai elemzésén át vezet az út.

Pásztor Bertalan

CORNIDES-KÓDEX

Hasonmás és kritikai szövegkiadás. Jegyzetekkel és tanulmánnyal kísérve közléteszi: Bognár András és Levárdy Ferenc. Bp. 1967. Akadémiai K. 826 I. (Codices Hungarici, VI.)

A Dózsa-háború évében készült Ráskai Lea másolatában az az egyetlen magyar nyelvű kódex, amely említést tesz a hazai feudalizmus alapjait megrázó, erőteljesen fellángolt parasztmozgalomról: „Ezen esztendőben lón az keresztet had Magyarországnak

örök emlékezetére, kiben veszének sok nemes urak az kegyetlen pór hadnagyoknak kegyetlensége miatt.” (130v.) Ez a megjegyzés egyebek közt arra is bizonyítékkal szolgál, hogy a szigeti kolostor tagjai korántsem éltek oly hermetikus elzártságban, mint azt élet-

formájukból következtetnénk, vagy hirdetett életcéljukból himni lehetne.

A világgal való eleven kapcsolat azonban nemcsak az 1500-as évek elején, Ráskai Lea idejére jellemző: nem volt más a helyzet évszázadokkal korábban sem. Ismeretes, hogy e közösség legnagyobb hírnévre emelkedett tagja, a misztikus elragadtatásban élő Margit királyleány sem vonható ki e szabály alól. Hiteles források szerint pusztán az ő kedvéért rendszeresen érkeztek látogatók a Nyulak szigetére, családtagok, magyar és külföldi főurak, sőt kérők is. Ha Margit valóban meghalt volna a világ számára, illetve, ha Margit számára csakugyan közömbösekké lettek volna a nagyvilág dolgai, aligha tudott volna nyilatkozni időszérő politikai kérdésekről, hirtelen fellángolt nagyúri pártvillongásokról, s még kevésbé vállalhatott volna közvetítő szerepet a hatalomért dúló, családon belüli viszályok elsímitása érdekében. És hogy mégis mindez így volt, annak csak egyetlen racionális magyarázata lehetséges: ahogyan a XIII. században, Margit idejében, úgy később is nagy erővel tört be a történelem levegője a kolostor légkörébe. Ezt a körülményt azért kell nyomatékosan hangsúlyoznunk, mert éppen az egyházi és világi szellem szimbiózisában és kölcsönös egymásra hatásában látjuk azt a momentumot, amely döntő módon határozza meg a Cornides-kódex általános értékét, s azon belül irodalomtörténeti helyét is.

Maga a kódex nem kínál semmiféle különlegességet olvasóinak. Beosztásában a hagyományos középkori gyakorlatot követi: első felében prédikációk (sermones de tempore), második felében legendák (de sanctis) találhatóak. Viszonylagos szintelenségéhez hozzájárul az a körülmény, hogy műfaji szempontból kissé egyhangú: ugyanis sem önálló költői művet, sem verses betétet nem tartalmaz. De ha már a száraz skolasztikával megszerkesztett szentbeszédek nem is, a kódex legendái (Dorottya-, Ágota-, Julianna-, Potenciana-, Ilona-, antiochiai Margit-, Praxedis-, Bereck-, Justina-, Lucia- és Ágnes-legenda) azonban mégis felhívják magukra a figyelmet. Fordítások lévén természetesen nem cselekményekkel, hanem a tolmácsolás nyelvi-stilisztikai eszközeivel.

Annak ellenére, hogy a Cornides-kódex nem tartozik az állandóan idézett, jelentősebb magyar kódexek közé, lehetetlen elszakítanunk a Dorottya-legenda költői szépségekre törekvő szövege felett. Dorottya martíriumának részletes históriáját a forrással megjelölt Pelbárt-prédikáció eredeti latinja az egyházi virág-szimbolikával interpretálja, és ez a párhuzam szigorú következetességgel vonul végig az egész legendán, mert „az rózsának pirosságán jegyeztetik a mártírság és az rózsának virágzó szépségén az tiszta szűzesség” (120r).

A legenda magyar fordításakor tehát az ismeretlen fordítónak nem kisebb feladatot kellett megoldania, mint azt, hogy bebizonyítsa jártasságát a virágok dicséretét zengő anyanyelvi frazeológiában.

Ez azért nem volt könnyű, mert csak akkor tudott igazán jó munkát végezni, ha: 1. kellő szókinccsel rendelkezve hajlékonyan tudta kezelni a latin szavak magyar szinonimáit; — 2. maga is törekedett a változatos stílusra, esetleg a latin ellenében; — 3. ismerte és alkalmazta a virág-szimbolikával összefüggő világi művek terminus technicusait. Az egyetlen könnyebbséget mindössze az jelentette, hogy a Dorottya-legenda nem verses munka, ez azonban relatív könnyebbség csupán, mert a legenda ugyanakkor olyanmire szépprózai fogantatású, hogy méltó színvonalon történő fordítása meghaladja egy átlagember nyelvi kifejező képességét, feltéve, ha az nélkülöz minden invenciót. A siker alapfeltétele az volt, hogy a legenda fordító tollán konvencionális és modern stíluslemek ötvöződjének összeharmonikus egységbe.

Ilyen keretek közé helyezve a kérdést, nyomban rájövünk arra, hogy a legenda stílusának vizsgálata közben a történeti szemléletre kell vetnünk a súlyt, sine genealogia nem feltételezhetjük semmiféle származótevő alkotás létrejöttét, tehát a Dorottya-legenda és vele együtt a Cornides-kódex stílusfejlesztését sem. A történeti folytonosság azonban nemcsak visszafelé érvényes, hanem előre, a további századok irányába is. Innen van az, hogy miközben nyomtatékosan hangsúlyozzuk a középkor és a reneszánsz közötti éles cezurát, szeretnénk az eddigieknél kissé jobban ráirányítani a figyelmet arra a hatásra, amelyet a két korszak között olykor meglepő módon lehet kimutatni, még hozzá nem is akárhol, akárkinél, hanem Balassi Bálint költői nyelvén.

Eltekintve most az apró részletektől, a teljesség igénye nélkül csak utalunk arra, hogy epitheton ornansok (pl. Cornides-k.: „*Jóillatú gyönyörűséges virágok*” 123r. — Balassi: „*jóillatú piros rózsám*” *Hogy Júliára talála*, 5. stb.), azonos szemléletről áruklódó, megmerevedett nyelvi szerkezetek (pl. Cornides-k.: „*A fák semminemű zöldséggel öltöztek.*” 129r. — Balassi: „*fákat is te öltöztetsz . . .*” *Borivőknek való*, 4. stb.) bizonyítják a lassan kialakuló irodalmi nyelv néhány olyan közhelyének jelenlétét a kódexek irodalmában, melyet a kibontakozó reneszánsz világi költészet is szívesen adaptált. Mivel a Dorottya-legenda nagy mértékben a rózsamotívum sajátos értelmezésére épült, célszerűnek látszik, ha az előbbieken előrebocsátott, mintegy „feltételezett” párhuzamainkat idézetekkel próbáljuk bizonyítani.

A rózsza a Cornides-kódex jellemzése szerint maga a megtettesült *virágzó szépség*

(120r., 129v.), a boldogság forrása (121r., 129v., 130r.), igen szép kíváltképpen való szépséggel (121r.), a virágoknak virága (121r.). A vizek folyásin plántáltatott rózsák (120r.) mindenkinek kedvesek, illatja embereket gyönyörködtet (120v.) és a belőle készült rózsavíznek pedig hűvöstevő jószágá van (123v.). Balassinál is több helyen olvasható a rózsza dicsérete: *Ez széles világon mennyi virág vagyon, mindaz sem ér egy rózsát,* — írja törökből fordított verseiben, továbbá: tavaszi rózsrósák (*Idővel paloták, 3.*), *szép új rózsza dicsőséges orcája (Júlia két szemem, 13.).*

A rózsza eszményi, mindig egyértelmű színe a piros. Ezért mondja a kódex: „vizek folyásán ültetett rózsák, kik szépek, tiszták és pirosak.” (120v.), vagy más helyen: „virágozzék, mint az piros rózsza.” (124v.). Balassinál: „Ha gyenge orcáján, mint pünkösdi rózsáján, látom, hogy színe terjed.” (*Ó magas közsiklák, 29.*), mely azért fokozottan költői, mert Balassi oratio obliquat használ, de egyébként — egyetlen kivételtől (*Kit egy bokrétráról szerzett, 7.*) — nála is expressis verbis piros a rózsza: „csodálám te rózsaszínű orcádat.” (*Krusit Ilona nevére, 32.* hasonlóképpen: *Az Palkó nótájára, 16.*), „Piros rózsza tündöklök orcáján.” (*Bécsi Zsuzsannáról, 3.*), a felső rózsza „kiterjeszti pirosát.” (*Kesergő Coelia, 4—5.*), Júlia orcái: „Egyenlő két rózsza, kinek mind pirosa, állapotja, színe egy.”, megszólítása pedig: „piros rózsza színű hölgyem” (*Kegyes vidám szívű, 1.*).

A virág illatának érzékeltetése ugyancsak sok lehetőséget kínál a fordító számára. Számunkra ezúttal közömbös, vajon Temesvári Pelbárt tudott-e szárnyaló szavakkal szólni róla, ennél sokkal fontosabb kérdés, hogy a magyar fordító mit kezdett ezzel az alapszöveggel: tudta-e követni, ha csakugyan „fentebb stílusban” szólalt meg, vagy túllépett-e rajta, ha nem találta eléggé költőinek?

Mindenekelőtt a tényt állapítja meg a kódex: „Rózsának virága illatozik.” (120r.), Pelbárt: „rosae flos . . . redolet,” majd jelzők csatlakoznak hozzá: *tiszta, édes és igen édes, gyönyörködhető* (123r. és az utolsó 120v.), vagyis „Nam sicut rosa est odore suavissima: ita castitas odor Deo et angelis ac animabus beatis”, a mártírhálált halt Dorottyá a kódexíró szerint méltán hasonlítható a rózsához több tulajdonsága miatt, „. . . Secundo ratione odoriferae suavitatis.” végül jótékony hatását tekintve „rosa odore suo demulcet homines.” Balassi szintén többször említi a rózsza csodálatos illatát: „Te nyitod rózsákat meg illatozásra” (*Borivőknek való, 4.*), „jóillatú piros rózsám” (*Hogy Júliára találta, 5.*), „ember újul rózsza szagától” (*Christina nevére, 14.*), „mezők illatoznak jószagú rózsákkal” (*Széjjel tündökleni, 2.*).

A felsorolt példák minden esetleges voltak ellenére is azt a végkövetkeztetést sugallják,

hogy a Dorottyá-legenda frazeológiájában egyike a középkort és reneszánszot összekötő stílusláncolat fontos láncszemének és tanulságos megfigyelésekre tért nyitó szövege újabb — még szélesebb körű — elemző összehasonlításra kell, hogy ösztönözzön. A Cornides-kódex esetében is igaz mindez. Ha nem csak egyetlen fejezetet tekintettünk volna át, hanem az egész kódexet, tovább gyarapíthatnánk volna a gondolatébresztő egybevetések számát. Ízlettől csupán ennyit: a Szentháromság napjára való prédikáció befejező mondata például így szól: „az én lelkem méznél édesb . . . édesb méznél és lépesméznél.” (184v.), ami a forrásul beidézett Paratusnál „Spiritus meus super mel dulcis . . . super mel et favum.” s ez szintén egybevethető Balassival: „Méznél édesb szép szók . . .” A jelzős szerkezetek és más kifejezésbeli frázisok mellett végül egy érdekes költői eljárásra szeretnék utalni a középkor és a reneszánsz között vont analógiák kapcsán. Kedvelt szokás volt a középkorban görögből latinra, vagy mindkettőből vulgáris nyelvre lefordítani a szavak értelmét és azt mintegy értelmezés, jellemzés gyanánt felhasználni.

A Cornides-kódex Ágnes-legendájának forrása, Jacobus de Voragine *Arany legendája* például hosszasan elemzi az Ágnes személynevet, ez azonban a magyar fordításból hiányzik. Minden esetben azért mégsem lehetett az efféleket átugrani fordítás közben, így aztán hasonló szövegrészek mégis maradtak a kódex egyéb más helyein. Többek között antiochiai Szent Margit életrajzában, ahol ezt olvashatjuk: „Ez szent szűz szent Margit asszony mondatik margaretának, néminemű drágalatos kőről, avagy *gyöngyről*, ki margaretának nevezetik.” (167r.) A magyar textus mellé forrásul állított Paratusnál: „Item Margaretha dicta est a quaedam *praetiosa gemma*, quae margaritha vocatur.” Hasonlóképp találjuk ezt Balassinál is: *De virgine Margaretha* c. versében írja: „kinek neve szép *gyöngy* a bölcs deáki nyelvben”.

A felsorolt stíluspéldák egy szűk recenzio keretében nem vállalkozhatnánk többre, mint a figyelem felkeltésére (a kódexirodalom egészét ebből a szempontból külön dolgozatban tárgyalom a közeljövőben), mégis hangot kell már itt adnom annak a meggyőződésnek, hogy olyan generális fontosságú problémák, mint a magyar széppróza születése, világi líránk kezdetei, és egyáltalán a magyar nyelvű reneszánsz széppróza és költészet nem tárgyalható maradandó eredménnyel kódexirodalmunk sokoldalú nyelvi-stiláris vizsgálatánálkül.

Egyoldalú lenne a kép, ha kódexirodalmunknak, közte a Cornides-kódexnek csakis reneszánsz-kori, időben előremutató vonat-

kozásaira emlékeztetnénk. Anélkül, hogy a tények közlésén túl bármi konklúziót igyekeznek is levonni, megemlítem, hogy a kódex úrnapi prédikációjában érdekes említés olvasható a vérszerződés rítusáról: „*Shokás volt régen némely pogányoknál, hogy békeségnek szerzésében valamely lelkes állatnak vérért és vizét öntnek vala ki annak jegyére, hogy valaki az megszerzett békeséget eltörné, az ő vére azonképpen kiöntetnék, mint az vér és az víz.*” (89r.). Paratus forrásul idézett szövege némileg eltér ettől: „*Consuetudo fuit quondam quorundam gentilium, quod in reformatione pacis fundebant aquam et sanguinem alicuius animalis...*” stb. Ez a jelentéktelenség látszó eltérés annál érdekesebb, mert a Cornides-kódex magyar fordítása P. mester *Gesta Hungarorum*ához áll közelebb: „*Tunc supradicti viri pro Almo duce more paganismo fuis propriis sanguinibus in unum uas ratum fecerunt iuramentum.*” (5, 57.)... „*Ut... si quis de posteris eorum infidelis fieret contra personalem ducem et discordiam faceret inter ducem et cognatos suos, sanguis nocentis fuderetur, sicut sanguis eorum fuit fusus in iuramento, quod fecerunt Almo duci*” (6., 63.). Mivel e szövegrész közös forrása az Ószövetség (Genesis 9., 6.), értelem szerint kereszténység előtti, tehát valóban *pogány* népszokásról történik említés.

Ennyi előrebocsátott megjegyzés után minden további indokolás nélkül, mégis megalapozottan jelenthetjük ki, hogy a Cornides-kódex kiadása fontos tudománytörténeti eseménynek, és a Codices Hungarici c. sorozat nagy nyereségének könyvelhető is. Ámbár Volf György 1878-as kiadása is korának tudományos színvonalán mozgott, Bognár András és Levárdy Ferenc mostani teljesítményének fényében láthatjuk csak igazán, mennyire hiányzott egy modern, mikrofilológiai szempontokat is érvényesítő kritikai kiadás.

A faksimile olvasása rendkívül könnyűvé válik azáltal, hogy az alap fehér és a szöveg fekete, mint a valóságban, bár ennél az eljárásnál fennáll az a veszély, hogy korrek-túrázásnál műszaki hibának minősítve esetleg olyan pontok és vonalak is eltűnnek, amelyek rajta vannak az eredeti kódexlapon és értelmezési funkciójuk lehet. Ennek a valószínűsége azonban oly csekély, hogy elhanyagolható.

A betűhív átírás kiválóan gondos munka és szemben Volféval, most már nyelvészeti kutatásokra is alkalmas. A két kiadás (Nyelvemléktár, Codices Hungarici) közti különbségek megállapítására szűrőpróba-képpen több helyet összevettem a kódex különféle részeiből. Az eredmény minden tekintetben megnyugtató, ámbár nem hallgathatom el, hogy a Dorotya-legenda szövegében váratlan és furcsa problémára bukkan-

tam. A faksimile szerint a megvizsgált mondat így hangzik: „*az rofanak virága illatozók az martýrokban. mert az ev vereknek chodalato illatyauul fenelnek. Annak okaert az rofanak piroffagan ieg(?)eztetýjk az martýromlag. es az rofanak viragzo zepfegeen az týgta zvezefeg.*” (120r.). Volf a két dőlt betűvel szedett szót így adja: „*chodalatos*” és „*iegyeztetyk*” (193. l.), s ami meglepő: Bognár és Levárdy szintén így írja át: „*chodalatos*” és „*iegyeztetyk*” (642. l.), vagyis *egyikük sem* jelzi azt, hogy az első esetben *hiányzik* a szó végi „s”, a második esetben pedig, hogy *törlés van* a szó közepén.

Elismeréssel kell megemlíteni, hogy a párhuzamosan közölt latin forrásszövegek áttekinthetően, precízen helyezkednek el a kötet lapjain. Bizonyára nemcsak a sajtó alá rendezőket, hanem az Akadémiai Kiadót is dicséret illeti e nagyvonalú megoldásért: nagy kár lett volna rosszul értelmezett „*takarékosság*” kedvéért változtatni ezen a megoldáson. A könyvet gondosan összeállított mutató zárja be.

Bognár András és Levárdy Ferenc kísérő tanulmányai mindenekelőtt gazdag művelődéstörténeti tartalmukkal tűnnek ki, de filológiai alaposág tekintetében is kritikai kiadáshoz méltóak. Megadják a Cornides-kódex részletles leírását, jellemzését, majd a szövegek után (miért kellett bevezető- és kísérő tanulmányok közé ékelni a kódex szövegét?) elemző fejtegetések formájában ismertetik a keletkezéstörténet problémáit. A szerzők óvatos formában, gondosan összehozott érvektől támogatva felvetik annak lehetőségét, hogy Ráskai Lea nemcsak másolója, hanem helyenként talán fordítója is volt a kódexnek. (Ezt a figyelemre méltó véleményt a fülszöveg erősen eltorzítva mondja a kötet egyik nagy újdonságának.) A magunk részéről örömmel vennénk, ha ez a hipotézis csakugyan igazolható is lenne (s ezt a szerzők még nem végezték el és nem is állítják), mindaddig azonban el kell fogadnunk Volf György súlyos érveit Ráskai Lea *másolási hibáit* illetően. (Nytár VII. köt. XXXIX–XL.) Egyébként Mezey László legújabb kódexkutatásai szintén Volfot látszanak igazolni.

Szó sem róla, Bognár és Levárdy feltevése nagyon tetszetős, de mégis csak *vitára indító* hipotézis és *nem általánosan elfogadott* szak-tudományi álláspont. Felmerül a kérdés, vajon a Codices Hungarici sorozat kritikai kiadású kötetei elé nem kellene-e csak olyan eredményeket csatolni bevezető vagy kísérő tanulmány formájában, melyek áttekést a viták és kritikák keresztjén? Véleményünk szerint új, további bizonyításra váró fel-tételezéseknek szakközölkönyvekben van a helye, a kritikai kiadás mellé pedig csak megállapo-

dott tudományos eredmények összegezése kívánkozik.

Befejezésül még egy szót a Cornides-kódex technikai kivitelezéséről, mely egyébként kifogástalan. Jó lenne, ha a jövőben még gondosabban tördelnék a magyar—latin szövegeket párhuzamba. Itt-ott elő-

fordul, hogy a magyar fordítás még átmege a következő lapra, de a latin már az előzőn befejeződött (pl. 580—582.). Sajtóhíba szinte nincs is a kötetben, ami adódik, az könnyen helyreigazítható, mint például a 9. lapon, ahol a Dorottya-legendából vett idézet nem a 129v-n, hanem a 130v-n található.

V. Kovács Sándor

A MÁSODIK HELVÉT HITVALLÁS MAGYARORSZÁGON ÉS MÉLIUSZ ÉLETMŰVE

Írták: Bucsay Mihály, Esze Tamás, Kathona Géza, Nagy Barna, Tóth Endre, Czeglédy Sándor, Kádas Miklós, Módis László, Nagy Kálózi Balázs, Zsindely Endre. Bp. 1967. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. 534 l. 4 t. (Tanulmányok és Okmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből a négyszáz éves jubileum alkalmából, II.)

A sorozat első kötetéről (*A Heidelbergi Káté Története Magyarországon*) az ItK LXXI. évfolyamának 4. számában emlékeztünk meg. Kritikai megjegyzéseink mellett már ott is hangot adtunk annak a véleményünknek, hogy hasznosnak és értékesnek tartjuk a Magyarországi Református Egyház vezetőinek e vállalkozását, és érdeklődéssel várjuk a sorozat további köteteit. E véleményünket a II. kötet szerkesztői koncepciója és színvonalas tanulmányai még inkább megerősítik. E kötet átgondolt előszava alkalmas arra, hogy jórészt eloszlassa azokat az aggodalmainkat, amelyeket — lehet, hogy részben félreértve az első kötet előszavának egyes megállapításait — a sorozat koncepciójával kapcsolatban éreztünk, s amelyeknek — anélkül, hogy dr. Bartha Tibort, akinek e fontos tudományos kiadványsorozat létrehozásával és szerkesztésével kapcsolatos érdemeit kétségbe vonni nem lehet, személyében sérteni akartuk volna — talán a szükségesnél erélyesebb hangon adtunk kifejezést. A sorozat egészének koncepciójával kapcsolatban ezek után mindössze egy óhajunkat szeretnők megemlíteni. Bartha Tibor a II. kötet előszavában az 1567-i debreceni zsinat jelentőségét igen tömören és pontosan határozza meg, a Második Helvét Hitvallásnak e zsinaton történt aláírásával „szilárdult meg a helvét irányú reformáció Magyarországon”. Kívánatos volna, ha — az első kötetben közölt tervezet kibővítésével — lehetőség nyílna arra, hogy a sorozatban megfelelő méltatást kapjon Kálmáncsehi Sánta Márton, Szegedi Kis István, s még néhány velük egy időben működött reformátor életműve is, akik e megszilárdulás előtt a helvét irányú reformáció tulajdonképpeni úttörői voltak Magyarországon. A *Studia et Acta Ecclesiastica* munkatársi gárdájánál felkészültebb szerzőgárdát e feladat megoldására jelenleg amúgy sem találhatunk.

A kötet anyaga a cím és a tartalomjegyzék szerint két nagyobb szerkezeti egységet alkot, az elsőt a szorosabban a Második Helvét Hitvallás magyarországi történetével foglalkozó tanulmányok képezik, a másodikat a Melius életművét ismertető dolgozatok. A Második Helvét Hitvallás magyarországi történetét 1567-től napjainkig Tóth Endre jól megszerkesztett tanulmánya foglalja össze. E tanulmány értékes adatanyagát jól kiegészíti Módis László bibliográfiája a Második Helvét Hitvallás magyar nyelvű és Magyarországon megjelent latin kiadásairól. Hogy itt inkább korábban is ismert adatok kritikai összefoglalását találjuk, mint meglepő új felfedezéseket, az az anyag természetéből következik.

A Második Helvét Hitvallás szerzőjének, Heinrich Bullingernek, Zwingli zürichi utódának magyar kapcsolatait Zsindely Endre tanulmánya ismerteti. A helyszíni levéltári kutatásokon alapuló munka a kötet egyik legérdekesebb és legtanulságosabb darabja. A szorosabb értelemben vett irodalomtörténeti kutatás szempontjából is rendkívül érdekesek például Macarius Józsefnek — a *Komédia Balassi Menyhért Arulattásáról* Józsa deákjának 1544-ben Bullingernél tett látogatásával foglalkozó részletek, vagy pedig azok az adatok, amelyek Balassi Jánosnak, Balassi Bálint apjának zürichi kapcsolataira utalnak. Az az alapvető egyház- és művelődéstörténeti probléma, hogy miért éppen a helvét irányzat vált a magyar reformáció legerőteljesebb ágává, sok vonatkozásban máig sem teljesen megoldott. Az ezzel összefüggő kérdések megoldásához a legbiztosabb támpontokat a Zsindely Endre kutatásaihoz hasonló munkálatok nyújthatják. Ebben az összefüggésben természetesen a szorosabban irodalmi szempontból „szürkébb” adatok is rendkívül fontosak. Éppen ezért üdvözljük igen nagy örömmel az egész tanulmányt,